

Покушај реанимације неолиберализма

Пише: Јован Б. Душанић
недеља, 19 јун 2011 21:56

*Не може дрво добро плодове зле рађати,
ни дрво зло, плодове добре рађати.*

Свако дрво које не рађа добра плода, сече се и у огањ баца.

И тако, дакле, по плодовима њиховим познаћете их.

[Еванђеље по Матеју](#) , 7:18-20

У јануару ове године, само неколико сати пошто сам завршио текст *Сеулски уместо Вашингтонског консензуса*,

од председника Академије економских наука, колеге Љубомира Маџара добио сам електронску пошту којом ме обавештава

да се у Академији економских наука припрема расправа о неолиберализму, за коју би његов

приложени текст под насловом 'Авет неолиберализма' могао послужити као иницијални и предложио да припремим свој прилог. Тада сам се кратко осврнемо, у post scriptum-у

текста

Сеулски уместо Вашингтонског консензуса

,
на неке ставове изнете у прилогу колеге Љубомира Маџара и то послао као свој одговор за позив на расправу.

[\[1\]](#)

После скоро пола године, уследио је исти позив, са назначеним тачним датумом (17.06.2011) расправе за округлим столом о неолиберализму на Економском факултету у

Београду (професорска сала). Сада је позив стигао поштом и у прилогу је поново достављен као предлог за расправу текст колеге Љубомира Маџара *Авет неолиберализма*

. У сажетку овог текста у првој реченици се истиче да *сврха овог текста јесте одлучно супростављање антилибералној мисли која у Србији постаје све маркантнија и утицајнија.*

У самом тексту колега Љубомир Маџар истиче да себе види *као што ме уосталом види већина припадника струке, као економисту који спада у либерално оријентисани табор. Но, ја нисам на самом његовом екстрему*

(стр. 3). И заиста, и овај веома опширан текст (као и његов досадашњи вишедеценијски, такође обимни, опус) потврђује његову посвећеност неолиберализму, а неки од изнетих ставова упућују на закључак да они нису далеко ни од *самог неолибералног екстрема.*

То би се, првенствено, могло рећи за његово схватање улоге државе (у тексту он државу квалификује

као деструктивну силу, као механизам који из привреде и од становништва безобзирно исисава животне сокове

– стр. 14), у вези са којом колега Љубомир Маџар пише

да би највиши друштвени приоритет морао да буде... изградња што ефикаснијих механизма контроле над државом, јер тај малох лако може да подивља, а то у стварности тако и често чини, и предузимање напора да се држава скреше и сасече, да јој се одузму широка подручја интервенције...

(стр. 25-26).

[\[2\]](#)

Овакав став је скоро идентичан са мишљењем Гровера Норквиста, председника удружења

Американци за пореску реформу

(у литератури се оно често наводи као пример екстремног неолиберализма), који је сматрао да државу треба тако смањити (

скресати и сасећи

– како би рекао колега Љубомир Маџар) да она може стати у каду, а потом је ту и задавити.

Надаље, у наведеном тексту колега Љубомир Маџар пише: *Друга тешко разумљива ставка јесте жестока осуда, са много једа и горчине, који антилиберали упућују тзв. Вашингтонском консензусу*

ји

није ништа друго до списак рецепата за уредно и дисциплиновано вођење економске политике. Ко при здравој памети може да буде против тога...

(стр. 20).

[\[3\]](#)

Са наведеним и сличним ставовима убеђеног и страсног неолиберала, какав је колега Љубомир Маџар, можда је раније и имало неког смисла полемисати, али је данас историјска пракса (колапс постсоцијалистичких привреда које су се у вођењу економске политике придржавале Вашингтонског консензуса, а потом и светска економска криза) ставила тачку на теоријске спорове о неолиберализму. Штавише, многи од најистакнутијих идеолога неолиберализма су се, последњих година, јавно одрекли својих погледа и признали да је све то, што су раније проповедали и за што су се својски залагали, била велика грешка. Због тога мислим да је предложена тема за расправу (у Академији економских наука) била актуелна, али и насушно потребна, пре једне деценије (када смо се опредељивали за транзициони пут економских реформи), [\[4\]](#) а сада, чини ми се да, је она постала беспредметна.

Многи од најистакнутијих идеолога неолиберализма су се, последњих година, јавно одрекли својих погледа и признали да је све то, што су раније проповедали и за што су се својски залагали, била велика грешка. Због тога мислим да је предложена тема за расправу (у Академији економских наука) била актуелна, али и насушно потребна.

Непоколебљиви заступници неолиберализма у Србији – а колега Љубомир Маџар је сигурно један од најмаркантнијих међу њима – своје теоријске економске закључке изводе из метафизике, а не из емпиријских чињеница, занемарујући при томе да је економска наука друштвена, а не нека чисто академска, апстрактна, метафизичка, езотерична или ларпурларистичка дисциплина. Економска наука треба, пре свега, да помогне носиоцима економске политике у настојањима да обезбеде дугорочно одржив динамичан привредни раст уз пуну запосленост, те **социјално одговорну** и праведну расподелу националног дохотка. Због тога ме наши неолиберали неодољиво подсећају на знаменитог филозофа (на кога се колега Љубомир Маџар позива и у свом раду – стр. 22 –

Но, ја заједно са Хегелом мислим ... Хегел би се, нек буде поновљено, са овим ентузијастично сагласио)

, који је на примедбу да чињенице неумољиво доказују како његове тврдње нису тачне, односно да је његова теорија у раскораку са стварношћу (радило се, наиме, о броју планета који је он „доказао“ својом филозофском теоријом), одговорио:

Тим горе по чињенице.

Не видим зашто је потребно „мерити реп убијеном вуку“, односно у чему би био велики изазов за истинске критичаре неолиберализма (који су о томе писали деценију уназад – а међу српским академским економистима их је било свега два-три) или храброст за

раније заговорнике, а сада жестоке критичаре неолиберализма (људи за свако време) да расправљају о овој теми. Још мање ми је јасно зашто је то потребно заступницима неолиберализма. Могу да разумем да истинским заговорницима неолиберализма, није лако да прихвате (поготово, јавно признају) да је све оно што су годинама и деценијама заговарали и у шта су веровали била једна велика заблуда, али ми је нејасна њихова упорност да доказују нешто што се очигледно доказати не може.

Уместо полемике које би се свела на „јалову“ интелектуалну акробатику, неолиберале бих подсетио на текст нобеловца Џозефа Стиглица, једног од најпознатијих савремених економиста (професора на најпрестижнијим светским универзитетима, а раније председавајућег Већа економских саветника председника САД Била Клинтонa, те потпредседника Светске банке). У тексту *Крај неолиберализма* он пише: *Свет није био милосрдан према неолиберализму, том бућкуришу идеја, базираном на претпоставци фундаменталиста да тржиште, као саморегулирајући систем, ефикасно расподељује ресурсе и одлично служи интересима друштва. Управо тај тржишни фундаментализам лежи у основи такозваног „Вашингтонског договора“... Неолиберални тржишни фундаментализам је увек био политичка доктрина која је била у служби одређених интереса. Он није никада био потврђен у економској теорији. Сада је јасно да га није потврдила ни историјска пракса.*

[\[5\]](#)

Почетком ове године (14.01.2011) професор Јоже Менцингер, један од најпознатијих савремених економиста са наших простора и „архитекта“ успешне словеначке транзиције, дао је интервију за подгорички недељник *Монитор*. Интервју је насловљен са *Неолиберализам је произвео кризу*, што јасно указује на корене светске економске кризе (2008), а управо је ова криза напoкон ставила тачку на спорове о економском неолиберализму, а који се сада код нас, и то од стране Академије економских наука, покушавају да реанимирају.

Познато је да неолибералима и тако велики ауторитети савремене економске мисли – какви су нобеловац Џ. Стиглиц и професор Ј. Менцингер – нису „по вољи“ (пошто не деле њихова идеолошка уверења), па ћу да их подсетим да је (неолиберално оријентисани) веома утицајни и (нарочито, од стране неолиберала) цењени *The Financial Times*,

пишући о Извештају Спенсове комисије за раст и развој, свој уводник од 22.05.2008. године започео реченицом:

Вашингтонски консензус – стабилизуј, приватизуј, либерализуј – је мртав.

Наиме, нобеловац Мајкл Спенс је био на челу Комисија за раст и развој (а у њеном раду је поред 21 сталног члана из 18 земаља, учествовало још око 300 угледних стручњака) и она је проучила искуство и развојне моделе 13 економски најуспешнијих држава у периоду од 1950. до 2005. године (које су у континуираном периоду од најмање 25 година оствариле просечну стопу раста изнад 7 одсто), с циљем да земаља у развоју понуди препоруке за оптималну – дугорочно одрживу – стратегију развоја.

Нобеловац Мајкл Спенс је био на челу Комисија за раст и развој (а у њеном раду је поред 21 сталног члана из 18 земаља, учествовало још око 300 угледних стручњака) и она је проучила искуство и развојне моделе 13 економски најуспешнијих држава у периоду од 1950. до 2005. године

Закључак Комисија је да нема јединственог рецепта за развој, али оно што је заједничко за анализираних 13 економски најуспешнијих држава јесте да су на челу ових држава биле веома способне, активне и прагматичне владе које су имале кључну улогу у развоју економије и биле посвећене економском расту. Мада не даје готове рецепте, Извештај се дистанцира од владајуће неолибералне економске догме, и у њему се констатује да анализирани земље, у спровођењу развојне политике, нису биле превише наклоњене слободном тржишту, те да кључну улогу у развоју привреде има држава на чијем је челу актива и прагматична влада.

Многи од закључака из Извештаја Комисије за раст и развој нашли су своје место у Сеулском консензусу, најзначајнијем документу који је усвојен (11-12. новембра 2010) у Сеулу на петом по реду самиту лидера земаља чланица Г 20 (у ову групу улази 19 великих националних економија – Аустралија, Аргентина, Бразил, В. Британија, Индија, Индонезија, Италија, Јапан, Јужноафричка Република, Канада, Кина, Мексико, Немачка, Република Кореја, Русија, Саудијска Арабија, САД, Турска и Француска, те Европска унија). Сеулски консензус одбацује неолибералну глорификацију слободног тржишта и универзалан програм развоја за све земље без обзира на њихове специфичности. Овим документом, како то пише *The Financial Times*, забијен је *још један ексер у ковчег мртвога Вашингтонског консензуса* и
њиме се отклањају кључне слабости неолибералног Вашингтонског консензуса.

Прво, за разлику од Вашингтонског консензуса који је инсистирао на максималном повлачењу државе из економске сфере (а тржиште ће као саморегулирајући систем,

обезбеђивати оптималне резултате и одлично служити интересима друштва), Сеулски консензус предвиђа значајнији државни интервенционализам.

Друго, Сеулски консензус у свој фокус ставља економски (динамичан, стабилан, одржив и свеобухватан) раст, за разлику од Вашингтонског консензуса где су замењени циљеви и средства у стратегији привредних реформи. Финансијска стабилност (ниска стопа инфлације и стабилан девизни курс), приватизација и либерализација проглашени су циљевима, уместо да буду само нека од средстава стратегије економских реформи.

Треће, али ништа мање важно – за разлику од Вашингтонског консензуса који је био универзалан програм намењен (тачније натуран) свим земљама, Сеулски консензус јасно наглашава да не постоји универзална формула за успех при реформисању привреда, те да би свака земља сама требало да разради и спроводи стратегију развоја узимајући у обзир сопствене специфичности.

На последњем годишњем заседању ММФ-а и Светске банке, које је одржано у априлу 2011. године, први човек ММФ-а Доменик Строс-Кан (и сам доскора убеђени неолиберал) је у свом 90-минутном запаженом излагању подвргао оштрој критици постојећи међународни поредак и заложио се за његово одбацивање и изградњу новог праведнијег света. ММФ је пуне две деценије био бастион идеологије Вашингтонског консензуса и кључни инструмент за наметање те неолибералне идеологије целом свету, да би сада први човек ММФ-а признао да Вашингтонски консензус води у економску катастрофу, те да се он *са својим поједностављеним економским идејама и рецептима урушио током светске економске кризе и постао део прошлости.*

Први човек ММФ-а Доменик Строс-Кан (и сам доскора убеђени неолиберал) је у свом 90-минутном запаженом излагању подвргао оштрој критици постојећи међународни поредак и заложио се за његово одбацивање и изградњу новог праведнијег света.

И на крају, да наведем и пример, донедавно, најсветија „икона“ неолиберала – Алена Гриспена. Он је две деценије (1987-2006) био један од најмоћнијих људи света, налазивши се на челу Централне банке САД (Систем федералних резерви), и добро се сећамо његове знамените фразе: *Let market do it's magic – Не сметајте тржишту да ради).*

Угледни британски [The](#)

Guardian

је објавио списак светских личности које су најодговорније за светску економску кризу. Ален Гриспен се на том списку налази на првом месту (са 31,9% гласова) – други на листи је Џорџ Буш Млађи (16,7%), а трећи премијер В. Британије, Гордон Браун (14,1%).
[6]

На саслушању пред Конгресом САД Ален Гриспен је изјавио да је имао велику веру у моћ тржишта, те да је накнадно увидео грешку у неолибералној идеологији слободног тржишта.

На том саслушању председавајући (Waxman) прво цитира ранију изјаву Алена Гриспена (Ја имам идеологију. Мислим да слободно тржиште представља најбољи начин организовања економије), па каже: ви сте били убеђени у то да тржиште само себе регулише ...моје питање је једноставно

–
да ли сте грешили

Ален Гриспен одговара: да, открио сам да је то била грешка.

На допунско питање: нашли сте грешку,

а Ален Гриспен још једном понавља: да, увидео сам грешку у моделу.

Председавајући даље пита: Другим речима, ви сте увидели да је ваш поглед на свет, ваша идеологија била погрешна,

а одговор гласи: У праву сте. Био сам очајан због те чињенице ... све у шта сам веровао 40 година била је грешка.

У документарном филму „The Warning“ (Упозорење) могли смо да погледамо инсерте са горе наведеног саслушања. На екрану видимо како се, некада моћан човек, самоуверени и ватрени поборник неолиберализма, претворио у једног слабашног, несигурног и утученог дедицу.

Није било пријатно гледати како особа, која цео свој радни век верујући и борећи се за своја убеђења, на крају живота долази до закључка да је све оно што је радила, у шта је веровала, и за што се борила, заправо била само једна велика грешка. Можемо само да претпоставимо како се осећа човек који то спозна. Међутим, треба одати признање онима који смогну снаге да то и јавно саопште.

Разумем да то није лако, али је неопходно и за све (а пре свега, за њих саме) изузетно корисно.

P.S.

Као што сам већ наговестио у фусноти 4 моји реферати на саветовањима Научног друштва економиста су после узастопних цензурисања (већег или мањег скраћивања) већ 2006. године, били бачени у „кош за отпатке“. После тога је уследила моја преписка са председником Програмског савета и Редакцијског одбора НДЕ. У првом писму написао сам (видети:

http://starisajt.nspm.rs/ekonomskapolitika/2006_prepiska.htm).

Ваша одлука да прво од мене тражите да напишем реферат за традиционални децембарски скуп који организујете, а два дана пред његов почетак ме обавестите да реферат

(ЛИБЕРАЛИЗАЦИЈА, СТАБИЛИЗАЦИЈА, ПРИВАТИЗАЦИЈА

– Програм модернизације Србије или програм економског неоколонијализма)

који сам Вам доставио у року који сте захтевали

–

због великог броја приспелих радова

– нисте прихватили

за официјелни програм Конференције

, разлог је због чега Вам се обраћам.

Већину мојих текстова са ових наших скупова до сада сте скоро редовно цензурисали (видети у *Економским аналима*, децембар 2003, мој апел да то не чините), а сада сте направили нови искорак и мој рад у целини забранили за јавну презентацију. Сматрао сам, и сматрам, да на овим нашим скуповима, (поготово што их организују институције тако звучних имена –

Академија

Економски факултет

треба да се чују различита, па и супростављена, мишљења, а не само мишљења економиста истомишљеника – неолиберала.

*Научно друштво економиста,
економских наука,*

)

Међутим, одлука коју сте донели је и најбоља потврда исправности неких од мојих ставова које сам изложио и у реферату који сте забранили. У њему сам, између осталог, написао и следеће: *Поставља се питање како то да је неолиберални програм радикалних економских реформи (и поред*

Н

егативних искустава које су многе земље имале спроводећи га) толико популаран и скоро једнодушно прихваћен од наше политичке и економске елите.

Пре свега, треба имати у виду да светска олигархија и крупни капитал имају своје интересе, а уз то поседују огроман новац и преко њега и све утицајније медије. Од светске олигархије и крупног капитала зависи који пројекти ће бити финансирани и ко ће на њима радити (и добро зарадити), ко ће добити разне стипендије, грантове и путовати на међународне скупове, ко ће бити уводничари или медијатори стручних скупова, учесници »стручних« емисија на њиховим »реформским и независним« средстава јавног информисања преко којих ће медијски да буду промовисани у водеће »експерте« и буду кандидовани и за кључна економска места у држави. Најревноснији међу њима имају шансу да постану добро плаћени чиновници међународних институција или саветници светске олигархије у некој од неразвијених земаља.

Истине ради треба рећи да ваш поступак није нешто што се среће само на нашим просторима. Ригидне комунистичке идеолошке комисије замењене су економско-политичким идеолошким апаратом који данас функционише на један много суптилнији начин. Тако у угледном *Le Monde diplomatique* (српско издање, јун 2003) пише:

По степену утицаја који имају на државни апарат у најразвијенијим земљама света, пре свих САД и В. Брита нији, неолиберали су у позицији да утичу на политичке токове и на одлуке мултилатералних институција, посебно на „свето тројство“ које чине ММФ, Светска банка и Светска трговинска организација. Ведрећи и облачећи у медијима који су доминирали над светским јавним мњењем, неолиберали су могли да бојадишу или пак потпуно да укину информације које им нису по вољи, а посебно оне које се односе на бројке везане за стопу развоја. С обзиром да стоје на позицији силе у одељењима за економију најугледнијих светских универзитета, будно мотре да ни један једини економиста-дисидент не буде примљен за професора како не би уживао у престижу које би му пружало професорско звање.

У земљама које су у процесу развоја, снажне менгеле неолиберализма су још јаче стиснуте. Многе владе су при нуђен е тек да преживљавају због политике ММФ-а, Светске

банке и најбогатијих земаља, чија финансијска подршка им је неопходна иако таква политика доводи до бесконачног ваљања у блату економске кризе у процесу развоја... Предлози за алтернативна решења су све малобројнији јер интелектуалци немају довољно поверења у нове идеје које би изазвале и надјачале устаљену, круту праксу неолиберализма. Неки од њих су чак и пребегли у супротан табор неолиберала у чему нема ничег чудног с обзиром да једна консултација за рачун ММФ-а или Светске банке доноси онолико новца колико се у нормалним околностима заради вишегодишњим преданим радом на универзитету бројних неразвијених земаља.

Контролишући тако глобални политички и интелектуални домен, неолиберали располажу свим средствима с којима могу да претворе у безначајни, усамљени глас сваког ко се усуди да их критикује. Наравно, уколико их кроз невиђену медијску машинерију не прогласе неспособним да схвате „шта се то, забога, заправо заиста дешава око њих“. Тако, свака озбиљна дебата бива сасечена у корену, а дисиденти се држе у строго чуваном резервату, систематски игнорисани од медија, што све заједно доприноси јачању и доминацији либералне доктрине... Упркос неоспорном неуспеху, неолиберална догма о предностима слободног тржишта и даље се намеће захваљујући економско-политичком идеолошком апарату који, по својој величини и утицају, нема пандама...

У Београду, 12. децембра 2006. [\[7\]](#)

[\[1\]](#) Видети:

<http://www.nspm.rs/ekonomska-politika/seulski-umesto-vasingtonskog-konsenzusa-i-pokusaj-reanimacije-neoliberalnih-dogmi.html>

[2] Држава није проблем сама по себи, како то тврде неолиберали, него она јесте проблем када је некомпетентна, неефикасна и неодговорна, а каквом су је створили наши властодршци. Евидентно је да економску политику у Србији од 2000. године реализују неолиберални економисти из Г 17 плус и њихови истомишљеници (уз несебичну „помоћ“ неолибералних идеја и стручњака из ММФ-а), а њу карактерише веома чудна мешавина волонтаристичког државног интервенционизма, с једне, и неолиберализма, с друге стране. У успешним земљама „видљива“ (држава) и „невидљива“ (тржиште) рука, државно и приватно власништво, те државни сектор и приватно предузетништво делују заједно и усклађено, а државна и предузетничке политике нису оријентисане само на кратки, него на средњи и дуги рок.

[3] Могу само да претпоставим реакцију колеге Љубомира Маџара на наслове (и поднаслов) неких од мојих књига, као на пример: *Washingtonconsensus– кодификовани програм економског неоколонијализма (2007)* или *Монетарни и тржишни фундаментализам – као алиби за некомпетентност (2004)*.

[4] Неколико година после „српске октобарске револуције“ колега Љубомир Маџар ће на саветовању Научног друштва економиста (НДЕ) покушати да објасни и оправда одсуство критике наше академске економске јавности (видети:

Економски анали
, 12/03).

У последњих пар година, од октобарског преврата 2000. наовамо, критика је некако замрла. То је добрим делом и разумљиво. Читавих десет година смо прижељкивали радикалне политичке и друштвене промене и зазивали демократске снаге у којима је и шира јавност видела чиниоце цивилизацијске еманципације. Најзад се догодио и тај дуго и жељно чекани политички преокрет; последња ствар која се у таквом сплету околности могла јавити као идеја и порив јесте некаква критика оних у које смо годинама полагали све наде.

У исто време моји критички текстови (па и реферати на саветовањима НДЕ) су од стране програмских савета и/или редакцијских одбора били цензурисани (више или мање скраћивани), па чак и бацани у „кош за отпадке“ (видети:

postscriptum

) и поред мојих апела да то не треба чинити, јер свако од нас – академских економиста своје текстове потписује именом и презименом,

а време је најбољи судија и видећемо ко је од нас био у праву.

(видети: http://starisajt.nspm.rs/ekonomskapolitika/2006_prepiska.htm).

[5] Видети: <http://www.project-syndicate.org/commentary/stiglitz101/English>

[6] Видети: <http://www.guardian.co.uk/business/poll/2009/jan/26/road-to-ruin-recession>

[7] На крају овог писма написао сам и следећи *postscriptum*: Када сам написао овај датум (12. децембар), сетих се да сам управо на данашњи дан пре нешто више од 20 година био ухапшен (због сумње да сам починио кривична дела из члана 133/1 и 157 Кривичног закона СФРЈ – вербални деликт или деликт мишљења

) и

„смештен

“ међу дугогодишње робијаше и полицијске провокаторе у ћелији затвора „

Туњице

“ недалеко од Бањалуке, а потом и (због морално-политичке неподобности) избачен са Економског факултета у Бањалуци, где сам – до тада – радио као доцент на предмету Монетарна економија). У званичном саопштењу које је пренела скоро сва тадашња југословенска штампа окривљен сам да сам кроз

приватно дружење испољавао негаторски став и ниподаштавао основне вредности нашег социјалистичког самоуправног друштва, тековине НОБ-а и социјалистичке револуције, братство, јединство и социјалистичко заједништво, те омаловажавао личност и дело друга Тита, доводећи у сумњу темељна уставна одређења... Коментаришући Устав из 1974. године говорио је да је он донет под притиском хрватских националиста, да је њиме Србија ослабљена, распарчана и дезинтегрисана – у распаду, да ужа Србија нема никаквог утицаја у одлучивању на нивоу Федерације и да зато све више заостаје у развоју... У његовим иступањима глорификована је и западна демократија и вишепартијски систем, те негирана демократија у нашем систему, истицана угроженост слободе говора и мисли у социјализму, који је по његовом мишљењу синоним за сиротињу, у којем су људске слободе угрожене. Нападана је наша несврстана спољна политика, којој су дани „одбројани“ и сл. Грубо је клеветао, нападао и вређао личност и дело друга Тита наводећи претерани раскош, трошење огромних средстава, задуживање земље, култ личности. За Председништво СФРЈ говорио је да је „веће стараца“ које ће због неспособности земљу довести до пропасти и рата...